

поведінки активного суб'єкта історії. Недарма практично всі без винятку політичні сили та режими, що боролися за владу в Україні у роки революції, вважали селянство базовою верствою пропонувананими ними моделями державності. Наприклад, на переконання М. Грушевського, реалізувати «народний ідеал справедливості» здатне тільки селянство. В одній із своїх робіт стосовно цього він зауважив: «Головною підставою сеї Великої України ще довго, коли не завсіди, буде селянство, і на тім прийдеться її будувати. В довгі часи нашого досвітнього животіння ми все повторяли, що в селянстві і тільки в селянстві лежить будуччина, українське відродження і взагалі будуччина України. Протягом цілого (XIX) століття українство і селянство стало ніби синонімами. З того часу, як усі інші верстви зрадили свою національність, від нього черпався весь матеріал для національного будівництва, і на нього поклато воно свої надії: Україна зможе встати тільки тоді, коли встане сеї скинений у безодню п'їтьми й несвідомості титан, сей позбавлений зору і сили, обстрижений з своєї політичної й національної свідомості Самсон. Треба було тільки подати йому сю чудотворну воду свідомості – тільки ж усе ходу не було, бо стеріг його пильно стоголовий цербер старого режиму» [18].

Водночас селянство у роки Української революції мало і власну «політичну програму», запропонувало власний варіант соціально-економічної та суспільно-політичної моделі, прийнятної для нього. Слушними стосовно цього є міркування В. Винниченка: «Селянин з соціальної природи своєї реаліст. Він оцінює явища не по їхній ідеальній, можливій цінності, а з погляду реальної, сучасної користності» [19, 123]. Як слушно зауважує В. Лозовий, ідеологія селянства періоду Української революції 1917 – 1921 рр. тісно пов'язана з його уявленнями про аграрні відносини, про державу, владу та право, про роль свого стану у соціальній структурі та житті суспільства [20, 105 – 114]. Враховуючи тезу К. Маркса про те, що буття визначає свідомість, ми солідарні з В. Лозовим у тому, що ідеологія селянства насамперед визначалася його аграрним способом буття, виробничою діяльністю, осмисленням через звичну систему цінностей навколишнього світу. У центрі такої ідеології селянства у роки Української революції перебувало споконвічне прагнення «землі та волі». Ці два поняття були тісно взаємопов'язані у свідомості селян та мали для них сакральне значення. У такий спосіб можемо констатувати, що всю складність суспільно-політичних відносин, взаємини з владою селяни розуміли та сприймали крізь призму аграрно-природного буття [21, 104, 106].

Крім того, ставлення селян періоду Української революції до тієї чи іншої влади не було стійким та однозначним. Аналіз секретних повідомлень Освагу, контррозвідки білих переконує, що навіть у межах однієї губернії політичні настрої селянства, наприклад стосовно Добровольчої армії різнилися, часом діаметрально протилежно. Зокрема, у настроях селян Київської губернії чітко спостерігалася градація, базована на географічних ознаках. У таємному білогвардійському зведенні з цього приводу зазначалося, що «населення північної частини Київщини – урівноважене, спокійне, хазяйновите. Воно очікує на спокій, тверду владу, що дозволила б

перейти до мирного життя... симпатії селянства до Добровольчої армії у цій частині губернії позначені високим рівнем свідомості, міцності та глибини. ... Південна частина – Канівський, Черкаський повіти – позначені повстанським духом, неспокійні... бунтарські настрої мають характер елементу психіки населення. Ставлення до Добровольчої Армії очікувальне... Південно-східні повіти Київщини – Таращанський, Уманський, Звенигородський... – своєрідна територія, така собі держава в державі, яка не визнає ніякої влади, відвикала від будь-якого укладу життя... у населення, яке упродовж півтора року звикло до постійних повстань та зміни влади, виробилася оригінальна психологія – психологія «смутного времени» [22, 218 – 218 зв.].

Так само вони різнилися навіть у межах одного повіту. Зокрема, Звенигородський повіт у політичному аспекті поділявся на дві частини: південну та північну. Населення півдня повіту «було спокійним і загалом доброзичливо ставилося до Добровольчої армії». Протилежністю півдня була північна частина Звенигородського повіту [23, 81 зв.]. Більшість селян Одеського повіту підтримала прихід добровольців. Однак, як зазначалося у зведенні, необхідно розрізнати, «з одного боку, господарів-трударів, симпатії яких на боці Добровольчої армії, з іншого – незначну частину селянства, яка продовжує сподіватися на повернення більшовиків» [24, 404]. Таких прикладів чимало. Вони засвідчують мінливість політичних уподобань селянства. Як правило, багато залежало від майнової однорідності/строкатості населення повіту, діапазону відмінностей/схожостей у землеволодінні та землекористуванні селян, діяльності/бездіяльності властей, поведінки військових, взаємовідносин із поміщиками тощо.

Згідно із зведенням більшовиків-підпільників, адресованим членам ЦК КПУ, з приходом добровольців селяни, що до цього перебували під владою С. Петлюри, очікували на «відновлення порядку» [25, 11]. За спостереженнями начальника Ржищевського підпункту Освагу, населення південної частини Київського повіту «ставиться до влади, яку очолює генерал Денікін, доброзичливо; всі очікують на спокій, порядок та тверду владу ... У північно-західній частині повіту, підконтрольній більшовикам, співчуття населення до Добровольчої армії ще більше...» [26, 80]. Селяни Сквирського повіту Київщини, які відвідували Білу Церкву, у розмовах між собою висловлювалися про те, щоб і в їхньому повіті, як у Білоцерківському, панували «тиша та повний спокій» [27]. У Хорольському повіті Полтавської губернії селяни схвально поставилися до приходу Добровольчої армії. За словами повітового старости, у новій владі «населення бачить звільнення від нещастя» [28].

Узагальнюючи численні повідомлення з місць стосовно того, чого у політичному відношенні у 1919 р. вимагало селянство, можемо констатувати – «порядку», який встановить «господар». Історичні джерела точно не фіксують смислу та значення цих термінів. Це цілком природно, якщо брати до увагу суперечливість селянської ідеології, його «політичної програми», нестабільність ставлення селян до будь-яких властей. На наш погляд, певною мірою формулювання «порядок, який встановить господар» відображає селянський ідеал влади. У його трактуванні

ми погоджуємося з позицією О. Михайлюка, що цей ідеал «демократичний на місцях і авторитарний, навіть деспотичний в центрі» [29, 163].

У випадку, коли селянський ідеал контрастував із позицією того чи іншого політичного режиму, розгортався селянський рух опору. Наприклад, упродовж перших двох декад липня 1919 р. в Україні було зареєстровано 207 збройних селянських виступів проти радянської влади. З них 111 відбулося на Київщині, 37 – на Полтавщині, 20 – на Волині, 14 – на Херсонщині, по 12 на Чернігівщині та Поділлі [30, 137]. Не припинявся селянський антирадянський збройний рух опору і у 1920 – на початку 1921 рр. Селянство України не мирилося з політикою «воєнного комунізму». Масовість та масштабність селянських виступів в Україні та Росії у зазначений період фактично змусили державно-партійне радянське керівництво запровадити нову економічну політику [31, 38 – 51].

Одним із результатів селянського руху опору було становлення селянських республік. Прикладами є Висунська і Баштанська, Холодноярська, Чигиринська, Гуляйпільська, Сумська селянські республіки тощо [32]. Тобто селянство у роки Української революції 1917 – 1921 рр. заявило про себе як про самодостатній, самобутній, активний суб'єкт суспільно-політичного та соціально-економічного життя.

Таким чином, обгрунтованою вважаємо точку зору, згідно з якою Українська революція мала виразний селянський характер. Домінуючою рушійною силою Української революції було селянство. Саме на тлі Української селянської революції у 1917 – 1921 рр. розгорталися інші революції – соціальні, політичні, національно-демократичні тощо. Українська селянська революція – захисна реакція селянства України на об'єктивний, властивий усім розвиненим країнам процес первинного накопичення капіталів за рахунок зубожіння селянства, а у кінцевому результаті – його ліквідації під впливом промислової цивілізації. Так само як Російська селянська революція – захисна реакція селянства Росії на подібні процеси.

1. Верстюк В. *Передмова* / В. Верстюк // *Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року: Документи і матеріали* / упоряд. : В. Верстюк (кер.) та ін. – К., 2003. – С. 5 – 12.

2. Панчук А. *Історіографія Західно-Української Народної Республіки (1918 – 2000 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук* / А. Панчук. – К., 2000. – 20 с.

3. Реснт О. *Більшовизм і революція 1917–1920 рр. Спроба визначення характеру і динаміки соціальних процесів* / О. Реснт. – К., 1994. – 64 с.; Реснт О. *Українська революція і робітництво: соціально-політичні та економічні зміни* / О. Реснт. – К., 1996. – 208 с.; Реснт О. *Деякі проблеми історії України XIX – початку XX ст.: стан і перспективи наукової розробки* / О. Реснт // *Укр. істор. журн.* – 2000. – № 2. – С. 3 – 26.; Реснт О. *Україна між світовими війнами (1914–1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії* / О. Реснт, І. Коляда. – К.: Школа, 2004. – 544 с.; Солдатенко В. *Стан історіографічної розробки та актуальні проблеми дослідження історії Української революції* / В. Солдатенко // *Укр. іст. журн.* – 1999. – № 1. – С. 68–83; 1999. – № 2. – С. 27–47.; Солдатенко В. *Українська революція. Історичний нарис* / В. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.; Солдатенко В. Ф. *Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: т. II. Рік 1918.* / В. Ф. Солдатенко. –

К.: Світосгляд, 2009. – 411 с.; Солдатенко В. Ф. *Проект „Україна”. 1917 – 1920 рр. Постаті.* / В. Ф. Солдатенко. Х.: Фолио, 2011. – 511 с.; Солдатенко В. Ф. *Революційна доба в Україні (1917 – 1920 роки): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди* / В. Ф. Солдатенко. – К.: Парламентське видання, 2011. – 568 с. Верстюк В. *Комуністичний режим проти селянства України* / В. Верстюк // *Історія українського селянства: Нариси в 2 т.* – К., 2006. – Т. 1.; Верстюк В. Ф. *Концептуальні проблеми вивчення історії Української революції* / В. Ф. Верстюк // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету.* – Запоріжжя, 2000. – Вип. XI. – [Електронний ресурс] режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Verstiyuk_Vladyslav/Kontseptualni_problemy_vivchennia_istorii_Ukrainskoi_revoliutsii.pdf; Пиріг Р. *Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією* / Р. Пиріг. – К., 2008. – 209 с.; Пиріг Р. *Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси* / Р. Пиріг. – К., 2011. – 3336 с.; Пиріг Р. *генерал Павло Скоропадський: виходження в революцію* / Р. Пиріг // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 204 – 217.; Пиріг Р. *правляча еліта Української Держави 1918 року: проблеми національної ідентифікації* / Р. Пиріг // *Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць.* – Вип. 7. – К., 2013. – С. 48 – 55.; Ткаченко В. *Історіософія революції* / В. Ткаченко // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 106 – 125.; Морозов А. *Роль аграрного питання в долі Української революції* / А. Морозов // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 27 – 36.; Гоцуляк В. *Методологічні аспекти історії Української революції 1917–1921 рр. у сучасних історичних та історіографічних практиках* / В. Гоцуляк // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 27 – 36.; Михайлюк О. *Революція та загострення соціокультурного антагонізму між містом і селом* / О. Михайлюк // *Український селянин.* – 2001. – вип. 3. – С. 221 – 224.; Михайлюк О. *Щодо «політичної програми» селянства України в період революції та громадянської війни* / О. Михайлюк // *Український селянин.* – 2003. – № 7. – С. 103 – 106.; Михайлюк О. *Соціокультурний аспект дослідження селянства України революційного періоду* / О. Михайлюк // *Питання аграрної історії України та Росії. Матеріали п'ятих наукових читань, присвячених пам'яті професора Д. Пойди.* – Дніпропетровськ, 2004. – С. 108 – 114.; Михайлюк О. *Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси* / О. Михайлюк. – Дніпропетровськ, 2007. – 456 с.; Лозовий В. *Соціокультурні фактори революційних процесів в українському селі в період Центральної Ради* / В. Лозовий // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 176 – 185.; Лозовий В. *Соціокультурні засади реакції селянства на гетьманський переворот* / В. Лозовий // *Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць.* – Вип. 7. – К., 2013. – С. 260 – 266.; Масненко В. *Консервативна концепція історії революції 1917 – 1921 рр. в українській історіографії* / В. Масненко // *Новітні тенденції вивчення актуальних проблем революційної доби.* – Київ – Черкаси, 2012. – С. 68 – 79.

4. Сафонов Д. *Крестьянство как объект и субъект процесса модернизации* / Д. Сафонов // *Вісник Черкаського університету. Серія історичні науки* № 35 (248). – Черкаси, 2012. – С. 15 – 18.; Алексеев Г. *Крестьянский вопрос как зеркало трех революций в России* / Г. Алексеев // *Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XXI века: сборник статей* / науч. ред. А. Шевельков. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 137 – 142.; Воейков М. *Крестьянский вопрос в России и большевики* / М. Воейков // *Государственная власть и*

- крестьянство в XIX – начале XXI века: сборник статей / науч. ред. А. Шевельков. – Коломна: Московский государственный областной социально-гуманитарный институт, 2011. – С. 146 – 154.; Посадский А. Эхо гражданской войны: линии вражды в пореволюционной деревне / А. Посадский // История сталинизма: крестьянство и власть. Материалы международной научной конференции. Екатеринбург, 29 сентября – 2 октября 2010г. – М.: РОССПЭН, 2011. – С. 121 – 128.; Падение империи, революция и гражданская война в России / Сост. С.М. Исхаков. – М.: Издательство «Социально-политическая МЫСЛЬ», 2010. – 600 с.; Кузнецов И. Зерновое производство в России конца XIX – начала XX вв.: «модернизация Империи» vs «Русская Революция» / И. Кузнецов // Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы. – Уфа, 2013. – С. 146 – 154.; Назыров П. Аграрная революция и земельно-хозяйственное переустройство южноуральской деревни: «эхо» модернизационных процессов / П. Назыров // Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы. – Уфа, 2013. – С. 162 – 172.; Рышков В. Крестьянское самоуправление в Сибири в эпоху военных и революционных потрясений: итоги изучения и новые научные проблемы / В. Рышков // Крестьянский мир: новые источники и методологические подходы. – Уфа, 2013. – С. 268 – 276.
5. Верстюк В. Нариси історії Української революції 1917 – 1921 років / В. Верстюк, В. Головченко, Т. Осташко, Р. Пиріг, В. Солдатенко, В. Сокальський. – У 2-х кн. – Кн. 1. – К.: Наукова думка, 2011. – 390 с.
6. Красин В. Русскую революцию совершили русские крестьяне / В. Красин // [Электронный ресурс] Режим доступа <http://www.echomsk.spb.ru/blogs/krasin/14016.php>
7. Лозовий В. Правосвідомість селянства в період Української революції 1917 – 1920 рр.: історичний аспект / В. Лозовий. – Кам'янець-Подільський, 2011. – 112 с.
8. Дет. див. Ковальова Н. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917 – 1921 рр.) / Н. Ковальова, С. Корновенко, Б. Малиновський, О. Михайлюк, А. Морозов. – Черкаси: Аят, 2007. – 280 с.
9. Дет. див. Священко З. Проурядові аграрні ініціативи в Російській імперії на початку XX ст. / З. Священко. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2012. – 343 с.
10. Ленин В. Объединительный съезд РСДРП. 10-25 апреля 1906 г. / В. Ленин // Полное собрание сочинений. – М., 1917г. – Т. 12. – С. 362 – 366. Ленин В. Аграрная программа социал-демократии в первой русской революции 1905 – 1907 годов / В. Ленин // Полное собрание сочинений. – М., 1976. – Т. 16. – С. 235, 313, 325 – 326.
11. Сафонов Д. Крестьянство как объект и субъект процесса модернизации / Д. Сафонов // Вісник Черкаського університету. Серія історичні наук № 35 (248). – Черкаси, 2012. – С. 15 – 18.
12. Данилов В. Аграрные реформы и аграрная революция в России / В. Данилов // Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире. – М., 1992. – С. 310 – 321.; Данилов В. Крестьянская революция в России, 1902 – 1922 гг. // Крестьяне и власть. – Москва-Тамбов, 1996. – С. 4 – 23. [Электронный ресурс] Режим доступа http://www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html; Кондрашин В. «Крестьянская революция в России. 1902 – 1922 гг.»: научный проект и научная концепция (предварительные заметки) / В. Кондрашин // Український селянин. – 2008. – Випуск 11. – С. 70 – 74.
13. Данилов В. Крестьянская революция в России, 1902 – 1922 гг. // Крестьяне и власть. – Москва-Тамбов, 1996. – С. 4 – 23. [Электронный ресурс] Режим доступа http://www.patriotica.ru/history/danilov_rev.html
14. Дубровский С. Крестьянское движение в революции 1905 – 1907 гг. – М., 1955. – 280 с.
15. Сидельников С. Аграрная политика самодержавия в период империализма. – М.: Издательство Московского университета, 1980. – 289 с.
16. Леценко М. Українське село в революції 1905 – 1907 рр. – Київ, 1977. – 366 с.
17. Витте С.Ю. Избранные воспоминания. 1849 – 1911 гг. – М.: Мысль, 1991. – 708 с.
18. Цит. за Котляр Ю. Трансформації в психолого-ментальному світосприйнятті селянства Півдня України (перша третина XX ст.) / Ю. Котляр [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2008/88-75-41.pdf>
19. Винниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. – К., 1990. – Ч. 2. – 328 с.
20. Лозовий В. До питання про ідеологію українського селянства в добу революції (1917 – 1921 рр.) / В. Лозовий // Формування та діяльність українських національних урядів періоду Української революції 1917 – 1921 рр. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець – Подільський, 6 – 7 грудня 2007. – Кам'янець – Подільський, 2008. – С. 105 – 114.
21. Михайлюк О. Щодо «політичної програми» селянства України в період революції та громадянської війни / О. Михайлюк // Український селянин. – 2003. – № 7. – С. 103 – 106.
22. Державний архів Російської Федерації. – ФР. 440. – Оп. 1. – Спр. 57. – 321 арк.
23. Російський державний воєнний архів (далі – РДВА). – ФР. 39668. – Оп. 1. – Спр. 15. – 126 арк.
24. РДВА. – ФР. 39540с. – Оп. 1. – Спр. 154. – 408 арк.
25. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 282. – 60 арк.
26. РДВА. – ФР. 39668. – Оп. 1. – Спр. 15. – 126 арк.
27. Наш край // Вечерні огни. – № 31. – 1919.
28. // Голос Юга. – № 10. – 1919.
29. Михайлюк О. Селянство України в перші десятиліття XX ст.: Соціокультурні процеси / О. Михайлюк. – Дніпропетровськ, 2007. – 456 с.
30. Зінченко А. Нариси історії Подільського селянства: 1917 – 1930 рр. – Вінниця, 2008. – 344 с.
31. Корновенко С. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / С. Корновенко, В. Лазуренко. – Черкаси, 2004. – 188 с.
32. Дет. див. Котляр Ю. «Республіка» селян на Півдні України: боротьба після розгрому (1919 р.) / Ю. Котляр // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжсвідомий збірник наукових праць. – К., 2003. – вип. – 8. – С. 116 – 120.; Котляр Ю. Повстанство. Селянський рух на Півдні України (1917–1925) / Ю. Котляр. – Миколаїв; О.: "ТОВ Від", 2003. – 200 с.; Котляр Ю. Селянські республіки Півдня України: до проблеми державотворення / Ю. Котляр // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2007/69-56-4.pdf>; Кудінов Д. Сумська селянська республіка у вітчизняній і зарубіжній історіографії / Д. Кудінов // Часопис української історії. – К., 2011. – Вип. 21. – С. 82–90.; Селянський повстанський рух на поч. 1920-х рр. // [Електронний ресурс] Режим доступу <http://territoryerror.org.ua/uk/history/1919-1939/ussr/srsr/1/>

В.В. Місько

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СЕЛІ ГАЛИЦЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Проаналізовано соціокультурні трансформації у селі Галицької Соціалістичної Радянської Республіки. Розкрито основні зміни, які стосувалися способу життя та позначилися на суспільній свідомості сільських громад.

Ключові слова: сільська громада, революційний комітет, Червона армія, радянська влада, комуністична пропаганда.

The article analyzes the social and cultural transformation in the village the Galician of Soviet Socialist Republic. Disclosed the main changes that have affected the way of life and the impact on public awareness of rural